IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA MIKROMOLIYA SOHALARIDA ISLOMIY MOLIYAVIY XIZMATLARINI KO'RSATISHNING HUQUQIY ASOSI

Ilmiy rahbar: **Sharipova Nigina Djurakulovna**
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti o'qituvchisi

Abruyev Davronbek Zafar o'g'li
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Bank ishi va audit fakulteti talabasi

Abstrakt. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida islom mikromoliya institutlarini joriy etish uchun huquqiy asoslarni ishlab chiqishning nazariy va amaliy jihatlari ko'rib chiqiladi. Moliya sektorini faol isloh qilish va iqtisodiy faoliyatda jamoatchilik ishtirokini oshirish istagini hisobga olgan holda, moliyaviy vositalarni diversifikatsiya qilish ayniqsa dolzarbdir.

Kalit so'zlar: Islom moliyalashtirish, mikromoliya tashkilotlari, huquqiy asos, qonunchilik, tartibga solish, moliyaviy inklyuzivlik.

Kirish. O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning hozirgi bosqichi iqtisodiyotni liberallashtirish va biznes yuritish uchun qulay sharoitlar yaratishga qaratilgan chuqur tarkibiy o'zgarishlar bilan tavsiflanadi. Ushbu islohotlarni muvaffaqiyatli amalga oshirishning asosiy omillaridan biri moslashuvchan, inklyuziv va barqaror moliyaviy tizimni rivojlantirishdir. Shu nuqtai nazardan, mikromoliyalashtirishni rivojlantirish kichik biznesni, o'zini o'zi band qilishni va qashshoqlikni kamaytirishni qo'llab-quvvatlashning kuchli vositasidir, ayniqsa mamlakatning qishloq joylarida.

Biroq, foiz stavkalariga asoslangan an'anaviy mikromoliyalashtirish modeli aholining barcha qatlamlarining ehtiyojlarini to'liq qondirmaydi. Diniy va axloqiy e'tiqodlari tufayli jismoniy shaxslar va kichik biznesning katta qismi an'anaviy kredit mahsulotlarini ongli ravishda rad etadi. Bu muqobil moliyalashtirish modellarini joriy etishga ob'ektiv ehtiyojni tug'diradi, ular orasida Islom bankchiligi va Islom mikromoliyalashtirish markaziy o'rinni egallaydi.

Ushbu modelning muvaffaqiyatli ishlashi uchun asosiy shart aniq, keng qamrovli va uyg'un huquqiy bazaning mavjudligidir. Mikromoliya tashkilotlari tomonidan Islom moliyaviy xizmatlarini ko'rsatishni tartibga soluvchi huquqiy bazani shakllantirish murakkab va ko'p qirrali vazifa bo'lib, u milliy qonunchilikning o'ziga xos xususiyatlarini ham, Islom qonunchiligining asosiy tamoyillarini ham hisobga olishni talab qiladi.

Islom moliyalashtirish an'anaviy moliya tizimidan tubdan farq qiladi, chunki u nafaqat iqtisodiy ko'rsatkichlarga, balki shariatning qat'iy axloqiy va axloqiy normalariga ham asoslangan. Iqtisodiy munosabatlar sohasidagi Islom qonunchiligining asosiy tamoyillari foizlarni olish yoki to'lashga mutlaqo taqiq, haddan tashqari noaniqlik yoki spekulyatsiya elementlarini o'z ichiga olgan bitimlarni taqiqlash, shuningdek, qimor o'yinlari va zararli yoki taqiqlangan deb topilgan faoliyatni moliyalashtirishga taqiqni o'z ichiga oladi.

Kredit beruvchi barcha xavflarni qarz oluvchiga o'tkazadigan va foiz daromadini kafolatlaydigan an'anaviy kreditdan farqli o'laroq, Islom mikromoliyalashtirish foyda va zararni taqsimlash tamoyillariga, shuningdek, moliyaviy bitimni moddiy aktivlarga majburiy bog'lash tamoyillariga asoslanadi. Moliya institutlari shunchaki kreditor sifatida emas, balki savdo vositachilari, investorlar yoki mijozlarining sheriklari sifatida ham ishlaydi. Mikromoliya sektori uchun eng istiqbolli vositalar qatoriga kechiktirilgan to'lov bilan savdo moliyalashtirish

operatsiyalari, ishonch sheriklik shartnomalari, qo'shma kapital ishtiroki shartnomalari va beg'araz maqsadli kreditlar kiradi. Ushbu shakllarning har biri davlatning dunyoviy sudlari va shariat mutaxassislari tomonidan tan olinishi kerak bo'lgan o'ziga xos huquqiy asoslarni talab qiladi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi mikromoliya sektori uchun me'yoriy-huquqiy bazani modernizatsiya qilish bo'yicha sezilarli ishlarni amalga oshirdi. O'zbekiston Respublikasining "Bank bo'lmagan kredit tashkilotlari va mikromoliyalashtirish faoliyati to'g'risida"gi Qonunining qabul qilinishi mikromoliya tashkilotlari tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlar doirasini sezilarli darajada kengaytirish uchun zamin yaratdi. Ushbu hujjat tartibga solish tartib-qoidalarini sezilarli darajada soddalashtirdi va sektorni o'zgartirish uchun yangi imkoniyatlar ochdi.

Shunga qaramay, amaldagi fuqarolik, soliq va bank qonunchiligining har tomonlama tahlili shuni ko'rsatadiki, islom mikromoliyalashtirishning to'liq ishlashi uchun huquqiy asos hali ham boshlang'ich bosqichda. Asosiy qiyinchilik shundaki, mamlakatning asosiy kodekslari dastlab an'anaviy Angliya-Amerika yoki qit'a moliyaviy modellariga yo'naltirilgan.

Masalan, O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi kredit va kredit shartnomalarini faqat qarzni qaytarish va mablag'lardan foydalanganlik uchun foizlarni to'lash prizmasi orqali belgilaydi. Shu bilan birga, murabaha kabi islomiy vositalar qonuniy ravishda ustama va bo'lib-bo'lib to'lash bilan sotib olish va sotish shartnomalari sifatida belgilanadi. An'anaviy mikromoliya institutlari tijorat faoliyati bilan shug'ullanish va keyinchalik mijozlarga qayta sotish maqsadida o'z hisobvaraqlaridagi aktivlarni sotib olishdan qonuniy ravishda cheklangan. Bu jiddiy huquqiy mojaroni keltirib chiqaradi va bank bo'lmagan tashkilotlar tomonidan islomiy mahsulotlarni qo'llashning huquqiy doirasini cheklaydi.

Islom kredit institutlari.

Soliqni tartibga solish sohasi alohida e'tiborga loyiqdir. An'anaviy moliyalashtirishda kreditlar bo'yicha foizlar qo'shilgan qiymat solig'idan ozod qilinadi va moliyaviy xarajatlar hisoblanadi. Islom savdo modelidan foydalanganda, moliya instituti yetkazib beruvchidan tovarlarni sotib oladi va ularni mijozga qayta sotadi. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga maxsus o'zgartirishlar kiritilmagan holda, bunday bitim soliq organlari tomonidan qo'shilgan qiymat solig'i bilan qo'shilgan soliqqa tortishni o'z ichiga olgan ikki tomonlama savdo operatsiyasi sifatida talqin qilinishi mumkin.

Qo'shilgan soliqqa tortish islom mikromoliya mahsulotlarini an'anaviy kreditlarga nisbatan iqtisodiy jihatdan raqobatbardosh qilmaydi. Bu muammoni hal qilish uchun huquqiy normalarni shunday sozlash kerakki, islom moliyalashtirish shartnomalaridagi savdo marjasi soliq maqsadlarida an'anaviy moliya institutlarining foiz daromadi sifatida ko'rib chiqilsin va bitimlarning o'zi ortiqcha soliq yukidan ozod qilinsin.

O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi mikromoliya institutlari ichidagi bunday kengashlarning huquqiy maqomini belgilashi, ularning vakolatlarini, a'zolarining malakasiga qo'yiladigan talablarni va davlat regulyatorlari bilan o'zaro aloqalar tartiblarini belgilashi kerak. Shariat nazorati standartlarining qonuniy ravishda o'rnatilgan yo'qligi, ichki qoidalar va standartlarga chinakam rioya qilmasdan, faqat marketing maqsadlarida "Islom" atamasidan foydalanadigan vijdonsiz bozor ishtirokchilarining paydo bo'lishiga olib kelishi mumkin.

Xulosa. O'zbekistonda islom mikromoliyalashtirish uchun yuqori sifatli tartibga solish bazasini ishlab chiqish moliyaviy xizmatlarning mavjudligini oshirish va mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda strategik muhim qadamdir. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi sohalarda bir qator qonunchilik choralarini amalga oshirish zarur. Birinchidan,

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksiga islom moliyaviy operatsiyalarining huquqiy mohiyatini qonuniylashtirish va mikromoliya tashkilotlariga keyinchalik moliyaviy shartnomalar bo'yicha mijozlarga o'tkazish yoki qayta sotish uchun aktivlarga egalik qilish imkonini berish uchun o'zgartirishlar kiritish talab etiladi.

Adabiyotlar:

1. Bekkin, R.I. Zamonaviy dunyoda islom moliyalashtirishi: iqtisodiy va huquqiy jihatlar. Moskva: Oliy iqtisodiyot maktabi nashriyoti, 2019. – 284 b.
2. Vaxabov, A. V., Ibroximov, A. T. Islom moliyalashtirishi: O'zbekistonda nazariya, amaliyot va rivojlanish istiqbollari. Toshkent: Iqtisod-Moliya nashriyoti, 2021. 312 b.
3. Aliyev, M. R. Islom bank ishi va mikromoliyalashtirishni huquqiy tartibga solish: Xalqaro tajriba va milliy amaliyot. Olmaota: Yurist, 2022. 216 b.
4. Sulaymonov, M. D. Islom moliyaviy vositalarini soliqqa tortish: muammolar va yechimlar. Qozon: Magarif, 2020. 198 b.
5. Xon, M. M., Bhatti, M. I. Islom bank ishi va moliyalashtirishni rivojlantirish: global o'sishning yangi istiqbollari. Nyu-York: Palgrave Macmillan, 2023. 245 b.